

Válasz Bíró Andrásnak

VISSZHANG - XLIX. évfolyam 14. szám, 2005. április 8.

Kedves András! A veled készített interjúban foglaltakra szeretnék e levél útján reagálni (Nem magyarázható minden a körülményekkel, ÉS, 2005/10.).

Az interjúban számot vetettél eddigi életeddel, érdekes módon csak az elmúlt tizenöt évvel, amelyet a magyar cigány politikai közélet meghatározó befolyással bíró szereplőjeként megéltél. Nyilván terjedelmi akadálya lehetett csak annak, hogy előző évtizedeid tapasztalatairól ezúttal nem beszéltél, pedig ritka izgalmas életutat tettél meg: a fiatal kommunista újságíró, aki 56 után "kidisszidál", és körbejárja a Földet, hogy pont harminc év után hazajöjjön, és ráébredjen arra, hogy megszerzett ismereteit és ismertségét a cigányok érdekében kell kamatoztatnia. Én azon szerencsések közé tartozom, akik hallgathatták tőled, miképp tanítottad meg a mexikói parasztokat halászni, hogy áttérhessenek az önellátó gazdaságról a piacra. Mindezt csak azért említem, mert a kedves olvasót bizonyára érdekli a motivációd, hogy mi az ördögért kell a drága nyugdíjas éveidet "ezekre a csirkefogó cigányokra pazarolni". Lassan tizenhét éve, a miskolci gettóügy kirobbanása óta ismerlek, többször egyik fogadott fiadként mutattál be, még személyes kölcsönt is folyósítottál lakáscserémhez. Viszonyunk akkor kezdett megváltozni, amikor én "tékozló fiúként" elkezdtem megfogalmazni a roma közéletbe történő beavatkozásaiddal szembeni fenntartásaimat.

A Rádai Eszterrel folytatott beszélgetés során egyfajta politikai testamentumot is megfogalmaztál, elsősorban a hazai roma politikai elit figyelmébe ajánlva azt. Szavaidnak és kifakadásaidnak egyik meg nem nevezett címzettje én voltam, ezért is bátorkodom e levélben válaszolni gondolataidra.

Először is én voltam az a roma "úriember", aki szerinted nem tudja, hogyan határozták meg a nürnbergi törvények az etnikai-faji identitást, aki "egy televíziós műsorban azt mondta: hatszázezer romáról tud, de ha a egyes házasságokat is számításba veszi és visszamegy a nagyszülőkhöz, akkor szerintem számuk egymillió." Hozzászólásomban egy legitim szociológiai vizsgálati módszerre utaltam, mely a megkérdezettek identitásán, etnikai önmeghatározásán kívül a felmenők származását is a kutatás tárgyának tekinti, ezért engedelmeddel visszautasítom a náci faji definíciók szellemisége öntudatlan alkalmazásának vádját. Ki vonja azt kétségbe, különösen itt, közép-európában, hogy etnikailag egyes házasságok kötettek, és kötöttek ma is, hál' istennek, és az eredetünk hatással van világlátásunkra, különböző helyzetekben megnyilvánuló azonosságtudatunkra.

Nyilatkozatodban a másik nekem szóló kritika egy több mint két évvel ezelőtti, velem készült interjúban elhangzottakra vonatkozik, amely nálad, pestiesen szólva, "kicsapta a biztosítékot". Ahogy mondd, "sok támadás és rágalom ért, kulminált benned a sértődöttség". Jól emlékszem arra a napra - gondolom, te is -, amikor kérdőre vontál az egyik roma internetes újságban tett nyilatkozatomért, melyben én az általad létrehozott intézményeket bíráltam kemény szavakkal. Ekkor mondtad, ki tudja hányadszor, hogy végleg kiszállsz a "cigányügyből". Ezt a sértett hangnemet éreztem ki az ÉS-interjúdból is. A nagy öregek viszont nem sértődöttek, András, hanem bölcsességük részévé nemesítik tapasztalásaikat. És ha számot vetnek megélt évtizedeikkel, akkor elsősorban nem bűnbakokat keresnek saját sértettségük, kudarcaik leplezésére, hanem önmaguk felelősségének kérdését is megválaszolni igyekeznek. Még inkább lényegesebb ez egy olyan kulturális kontextusban, amelyben szavaid szerint "különös gátlás" akadályozza az egyéni felelősség vállalását. Mert rád is vonatkozik az, hogy "az egyéni felelősséget nem semmisíti meg a történelem, nem magyarázható minden a körülményekkel". Ugyanis a felelősség közös, mértéke azonban a hatalmi befolyás súlyával arányos. A roma és a "gádzsó" - hogy a te szavaddal éljek -

értelmiség befolyása között annyi a különbség, mint a miskolci Szinva patak és a párizsi Szajna folyó között.

Ám az interjúddal kapcsolatban nem a hangvétel a legnagyobb probléma, hanem az elemzés sekélyessége: a roma politikai elitet kiemeled a rendszerváltás magyar társadalmának szellemi és politikai közegéből. Egy szót sem ejtesz arról, hogy miképp élt tovább az államszocializmus rendészeti, nemzetbiztonsági doktrínája, amely az öntudatos roma értelmiséget, amely felhívta a romák tarthatatlan helyzetére a figyelmet, "nemzetbiztonsági kockázatnak" tekintette, és tekinti olykor még ma is, a "hatalom megbízható partnereit" pedig a börtönviselt, megvásárolható és zsarolható egyénekben és ezek szervezeteiben látta, és látja olykor még ma is. Továbbra is fenntartom: abban áll megfellebbezhetetlen felelősséged, hogy pénzügyi és politikai befolyásoddal nem a cigány politikai rendszerváltást, hanem - minden feltételezett jóindulatod ellenére - az avított struktúrák továbbélését szolgáltad. A rendszerváltást követően általad létrehozott Autonómia Alapítvánnyal kapcsolatban a phralipés, független roma értelmiség azt javasolta, hogy a demokratikus roma önszerveződés megerősödését, hiteles cigány vezetők képzését, politikai és közösségi öntudatának kifejlődését, a kirekesztő politikákkal szembeni polgárjogi fellépést segítsd elő. Te azonban azt állítottad, hogy erre nem kapsz nyugatról pénzt, kizárólag helyi közösségek szociális túlélési projektjeihez tudsz "gyutacspénzeket", azaz szerény összegű kamatmentes kölcsönöket szerezni. Így váltak pillanatok alatt újonnan formálódó helyi szervezeteink a raklapkészítő, vagy, ahogy Zsigó Jenő mondta, "krumplibogár-tenyésztő" - tehát közgazdaságilag életképtelen és irracionális ötleteket gyártó - posztkommunista kisvagdák lenyúlós vállalkozásaivá. Pedig az Autonómia Alapítvány töredék pénze is elég lett volna az általunk javasolt célokra. Az "iparkodó kisvállalkozók", akiknek többsége a régi népfrontos kipróbált cigány káderekből tevődött össze, nos, ők a te támogatásodat is élvezve választottak maguknak fővagdát. Tehát nemcsak a regnáló kormányok, hanem te is hozzájárultál ahhoz, hogy civil érdekvédő szervezeteink szűk családi vállalkozásokká torzultak. A "rendszerváltó roma értelmiség" pedig, mi néhányan, az elmúlt másfél évtizedben margóra kerültünk, és ezért nemcsak a rövidlátó politikai pártok, hanem a nagyrészt közönyös magyar értelmiség felelősségét is illene megfogalmaznod. Természetesen mi magunk is, fiatal, tapasztalatlan politikusok rengeteg hibát követtünk el. Csak részben mentség számunkra, hogy senki nem hozott létre előttünk roma civil szervezeteket, politikai közéletet. Ám sok hibánk ellenére mégis megteremtettük a büszke és hazafias, polgárjogi öntudattal bíró roma identitást, az ennek védelmére és kiteljesedésére hivatott roma szakértelmiséget, valamint saját civil intézményeinket. A katasztrofális roma munkanélküliség ellenére felnőtt egy új középosztály (vállalkozók, művészek, közalkalmazottak), amely tiszta lélekkel vállalt roma kötődéssel és kulturális azonosságtudattal képes boldogulni. Az ő megjelenésük is részben az általunk képviselt polgárjogi stratégia sikere. Kínkeserves munkával, hónapról hónapra teremtyük elő az államtól önként átvállalt feladatokat elvégző intézményeink, programjaink működtetéséhez szükséges anyagi feltételeket, fejlesztjük szakmai minőségüket. Úgy, hogy tizenöt éve - néhány vezető értelmiségi elismerő mondatait leszámítva - még egy halk "köszönjük"-öt sem kaptunk. Megelégszünk azzal, és én ezért nem hagytam abba, ha a képviselt, megvédett embereink mondják ezt. Joggal lehetünk büszkék arra, hogy a magunk erejéből megteremtettük Magyarországon az erőszakmentes, jelentős szakmai és politikai presztízzsel bíró roma polgárjogi mozgalmat, hogy száznál is több súlyos konfliktust kezeltünk úgy, hogy egyetlen pofon sem csattant el. Országunkért tettük mindezt, hogy kevésbé szétszakadt hazában élhessünk, hogy - Václav Havel kifejezésével élve - a romák helyzetén mint lakmuspapíron tegyük láthatóvá demokráciánk állapotát és problémáit. András, hol voltál te, mint polgárjogi aktivista, vagy az intézményeid, amikor Fehérváron két és fél évig küzdöttünk a gettósító program ellen, vagy amikor bilincsben vittek el minket a hetedik kerületi kilakoltatás ellen tiltakozva? És sorolhatnám. Igenis a mértékadó cigány/roma értelmiségiek és igaz barátaink nevéhez kötődik, és a mi szellemiségünk nyomát viseli a Polgárjogi Alapítvány, a Roma Sajtóközpont, a Gandhi Gimnázium, a Romaversitas egyetemistákat segítő programja, és sok-sok nagyszabású, presztízs-növelő oktatási, kulturális teljesítmény a Roma Parlament és a Romano Kher-Cigány Ház szervezésében, mely mind a szakértő cigány/roma értelmiség munkájának gyümölcse. Ezeket az intézményeket működteti sikeresen a - valódi - elit. Az ő nevükben is kikérem magamnak, hogy

összemossál minket az OCÖ-s látszatintézményekben, az álképviselésekben csücsülő "hivatalos politikai elittel", a jelentős számban népfrontos besúgóhálózat tagjaival. Akiket nem tudtunk, mert a hatalom - és az őket szolgálók - érdekei miatt nem lehetett leváltani, legfeljebb három hónapra, de visszatértek, mert például te is őket támogattad. Mindezek ismeretében utasítom vissza interjúd lényegi üzenetét, tudniillik azt, hogy a roma értelmiség alkalmatlan bármilyen partneri együttműködésre, csak a belső torzsalkodásaival, illetve a mindenkori hatalom kiszolgálásával van elfoglalva.

Engedd meg, hogy megkérdézzem, te miképp vélekedsz az általad életre hívott szervezetekről? Ha már a partneri együttműködésnél tartunk, igaz-e azon állításom, hogy egyetlen általad alapított intézmény döntéshozatali folyamatába sem szólhatott és szólhat bele cigány értelmiségi? Hogy például az Autonómia Alapítvány kuratóriumába 15 év után került be az első "cigány származású" tudós? Miért? "Mert akkor mindkét oldalt meg kell hívni, és torzsalkodásaikkal megbénítják a munkát", hallottuk úton-útfélen. Ennyire talán mégse kellene lenézni egy olyan népcsoportot, amelynek "felemelésén" több mint 15 éve önzetlenül fáradozol. S ha erre magadat, az elhivatott civil megváltót még egy kuratóriumi ülés erejéig is ennyire alkalmatlannak tartod, miért vársz el feltétlen együttműködést a szociálisan, politikailag, etnikailag stb. tagolt "roma társadalom" értelmiségétől? Pedig nyilván egyetértesz velem abban: nem várható el ugyanez a többségi társadalom minden képviselőjétől pusztán azon az alapon, hogy ők derék többségi magyarok. Nem gondolod, hogy a romák összefogásának hiányára való szakadatlan többségi hivatkozás arra alkalmas, hogy a kirekesztettet tegyék felelőssé kirekesztettségéért?!

Kedves András, személyes sérelmeimet veled ellentétben nem hozom elő, és az eddig elmondottakat sem tettem volna szóvá, ha interjúdban nem fogalmaztad volna meg a korábbiaknál is élesebben "a roma" értelmiség felelősségével kapcsolatos vádaskodásaidat, ami alkalmas nemcsak az értelmiség, hanem a teljes roma közösség lejáratására, és a többségi társadalom felelősségének áthárítására.

Végül szeretnék magam és a munkatársaim nevében nyolcvanadik születésnapod alkalmából jó egészséget és felhőtlen, barátságos öregkort kívánni neked.

Tisztelettel:

Horváth Aladár

a Roma Polgárjogi Alapítvány elnöke